

ЧАСТИНОМОВНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ЧАСУ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано темпоральні орієнтації лексичних одиниць сучасної англійської мови за частиномовним критерієм. Хоча вивченню одиниць з темпоральною семантикою присвячено багато праць, зокрема дослідженню лексичних одиниць поля часу англійської мови в системі мовних засобів, та зафіксовані спроби лінгвістів охарактеризувати всі мовні засоби з темпоральною семантикою, проблема залишається актуальною й відкритою для досліджень. Метою даної статті є дослідження філософської категорії часу в її мовному вираженні. Для досягнення мети необхідно з'ясувати місце філософської категорії часу у системі мови та визначити часовий аспект усіх частин мови в лексико-семантичній системі сучасної англійської мови. Методом суцільної вибірки виокремлено 543 лексичні одиниці із семою часу (196 іменників, 117 прикметників, 102 прислівники, 81 дієслово, 36 прийменників, 11 сполучників). За частиномовним критерієм лексико-семантичне поле *часу* розпадається на 6 лексико-семантичних мікрополів (іменникове, прикметникове, прислівникове, дієслівне, прийменникове й сполучникове). На основі критерію семантичної близькості в кожному лексико-семантичному мікрополі є певна кількість лексико-семантичних груп. Семантична структура темпоральних слів виглядає як ряд кіл, що торкаються одне одного і частково накладаються одне на одне, що дає нам можливість говорити і про взаємопроникність окремих темпоральних значень.

Ключові слова: час, темпоральність, мікрополе, лексико-семантичне поле, лексико-семантичний варіант, сема, полісемія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Розгляд значення слова як структури є досягненням семасіології XX-го століття [5, с. 10]. Повний семантичний опис поля складається з аналізу синтагматичних та парадигматичних зв'язків ключового слова [6; 7; 8].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Семантичний аналіз мовних одиниць здійснюється на матеріалі різних частин мови, оскільки лексико-семантичні поля (ЛСП) формуються на основі подібності одиниць за одними компонентами й протиставлення – за іншими. Парадигматичні зв'язки слів виявляються у присутності однакових компонентів у значеннях різних лексем та наявності спільних сем, їхній повторюваності у семемах різних лексичних одиниць що і робить певні слова парадигматично пов'язаними. Під структурою розуміємо сукупність зв'язків і відношень між елементами системи (в нашому дослідженні – між елементами ЛСП). Елементом поля, згідно із загальноприйнятими положеннями, є лексична одиниця або лексико-семантичний варіант (ЛСВ) багатозначного слова, оскільки всередині семантичної структури слова інтегральна ознака поля може бути присутня не в усіх варіантах.

Мета і завдання статті. Метою даного дослідження є виділення та опис лексико-семантичного поля часу. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати ряд поставлених завдань, а саме: 1) *з'ясувати*, які ж лексичні одиниці входять до вказаного лексико-семантичного поля; 2) установити кількість цих лексичних одиниць; 3) у межах виділеного ЛСП *виокремити* мікрополя та лексико-семантичні групи (ЛСГ) за частиномовним критерієм; 4) *визначити* долю семи в межах ЛСП; 5) *виділити* ядро та периферію за критерієм семантичного змісту досліджуваних лексем за долею семи часу; 5) *дослідити* семантичні зв'язки на основі критерію семантичної близькості між ЛСГ у межах ЛСП, яке досліджуються.

Для виконання поставлених завдань будемо досліджувати та аналізувати семантичну структуру виокремлених іменників, прикметників, прислівників, дієслів, прийменників та сполучників. Під семантичною структурою, за І. В. Арнольд, розуміємо сукупність можливих для слова ЛСВ та відношення між ними [2, с. 59].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У дослідженнях ЛСП наявність неоднорідної структури поля дозволяє виділити *домінанту* (*архісему*, за термінологією В. Г. Гака) у значенні спільної родової семи, навколо якої поєднані одиниці лексико-семантичного поля часу. У нашому випадку це слово *time*. Структурна роль *домінанти* (ядерний компонент значення в аспекті частиномовної приналежності слова та його

узагальненого категоріального значення) полягає в уподібнювальній функції, яку вона виконує в межах певного ЛСП, а стосовно загальної лексичної організації ця домінанта виступає як ознака диференційна.

Базуючись на принципах семного змісту та багатозначності при дослідженні ЛСП часу в англійській мові, ми розглядаємо семний склад ЛСВ номінативних одиниць, що входять до складу поля, за допомогою компонентного аналізу, метою якого є максимально повне виявлення семної структури [9, с. 120; 11, с. 341]. У межах мотиваційного аспекту розгляд ЛСП часу включає аналіз полісемії.

Отже, структура лексико-семантичних поля **часу** є досить складним утворенням, яке характеризується певною кількістю мікрополів та лексико-семантичних груп.

При аналізі категорії часу перш за все розрізняють *минуле, теперішнє та майбутнє*. Домінантою (архісемою) в досліджуваному ЛСП є іменник **time**, який має такі ЛСВ: 1) *день, дні тижня, місяць, рік, пора року*; 2) *період часу, проміжок часу, інтервал*; 3) *необмеженість часу, періоду*; 4) *простір, відстань часу*; 5) *показник часу*. У функції означення **time** має такі ЛСВ: *темпоральний, регулярний, який триває довгий, короткий проміжок часу, пізніше, раніше*. Дієслово **time** має ЛСВ *виміряти та підраховувати час, узгоджувати, вибирати час, рухатися затрачаючи час, тривати якийсь час та безупинно*. Темпоральні прислівники означають *тимчасово, постійно, нескінченно*, а прийменники та сполучники *вказують на послідовність в часі, тривалість на період часу та короткий проміжок часу*.

Методом суцільної вибірки виокремлено 543 лексичні одиниці із семою часу (196 іменників, 117 прикметників, 102 прислівники, 81 дієслово, 36 прийменників, 11 сполучників).

Для уточнення внутрішньої структури досліджуваних слів встановлюємо частку семи темпоральності в семантичній структурі кожної досліджуваної лексичної одиниці та ступінь їхньої стійкості. Наступним кроком є визначення порогу для встановлення груп досліджуваних лексем за ступенем усталеності семи часу. Підрахунки показали, що показник ступеня усталеності частки семи темпоральності коливається від 0 (максимальний ступінь усталеності) до 100 (мінімальний ступінь усталеності). Відкидаємо максимальний та мінімальний рівні й розподілимо решту лексичних одиниць на п'ять груп: високий ступінь усталеності, ступінь вище середнього, середній, нижче середнього й низький. Для цього різницю між показниками останнього перед мінімальним ступенем (тобто 85,72 у темпоральних іменниках) і першого після максимального ступеня (тобто 1,88 у темпоральних іменниках) поділимо на 5 сукупностей. Одержана частка 16,77 буде показником порога для встановлення груп іменників за ступенем усталеності семи темпоральності.

Аналогічним способом визначаємо показники порога виділення груп лексичних одиниць у межах кожної частини мови. Ці показники дорівнюють 16,24 – для темпоральних прикметників, 17,22 – для темпоральних прислівників, 19,10 – для темпоральних дієслів, 17,10 – для темпоральних прийменників та 14,67 – для темпоральних сполучників.

За показниками ступеня усталеності семи темпоральності виділяємо ядро й периферію досліджуваного ЛСП часу. До *ядра* входять лексичні одиниці, які потрапили в зону максимального, високого та вище середнього рівня усталеності, а периферійну зону будуть складати лексичні одиниці, охоплені ступенем нижче середнього, низьким і мінімальним.

Ядро ЛСП часу складають 276 лексичних одиниць: 102 іменники, 45 прикметників, 53 прислівники, 49 дієслів, 24 прийменників, 4 сполучники.

Решта 164 лексичні одиниці складають периферію досліджуваного ЛСП.

Наступним кроком буде дослідження ЛСГ темпоральних лексичних одиниць та аналіз їх семантичної структури. Отже, за частиномовним критерієм лексико-семантичне поле *часу* розпадається на 6 лексико-семантичних мікрополів (іменникове, прикметникове, прислівникове, дієслівне, прийменникове й сполучникове). На основі критерію семантичної близькості в кожному лексико-семантичному мікрополі є певна кількість лексико-семантичних груп (ЛСГ). Розподіл лексичних одиниць із семою часу здійснюється на базі критерію семантичної близькості та семантичного змісту.

При виділенні ЛСГ темпоральних ЛО до уваги беремо класифікації темпоральної лексики, запропоновані М. І. Рудометкіною [10] та З. Н. Вердієвою [4]. У межах лексико-семантичного

поля, утвореного іменниками, виокремлюють такі лексико-семантичні групи: 1) назви неточних часових відрізків (час, пора, період, епоха, ера тощо); 2) назви точних часових відрізків (секунда, хвилина, година, доба, тиждень, місяць, рік, століття тощо); 3) назви пір року (весна, літо, осінь, зима); 4) назви частин доби (ранок, південь, вечір, ніч); 5) назви місяців (січень, лютий і т. д.); 6) назви днів тижня (понеділок, вівторок і т.д.) [3, с. 398–399]; 7) історичний період та умови; 8) раз – подія [175, с. 311]; 8) сприятливий та несприятливий час [12, с. 415].

Таким чином, лексико-семантичне мікрополе іменників уключає 9 лексико-семантичних груп: назви місяців, пори року, дні тижня, тривалість (duration) (35%): лексичні одиниці, що позначають тривалість на довший період часу та на короткий відрізок часу, а також позначають обмеженість і необмеженість дії, яка триває, іменники на позначення тривалості на період часу (регулярність, додатковий період, протяжність часу), необмеженість у часі, момент (короткий відрізок часу (short point of time)), іменники, що вказують на послідовність в часі (succession) (25 %), іменники, що позначають час, в який відбувається певна дія, іменники, що позначають «сприятливий і несприятливий» час, іменники, що окреслюють кількість часу для якоїсь певної дії. Також виділяємо іменник *waste*, що має значення «даремна трата часу»: *We should never have gone – it was a total waste of time* (L., p. 1612).

Залежно від ознак, які уточнюють часові параметри лексико-семантичне мікрополе прикметників включає 3 лексико-семантичні групи: 1) прикметники на позначення тривалості (duration) (55 %), прикметники, які означають «тривалість протягом року», прикметники, які вказують на «тривалість протягом місяця», прикметники, які називають «тривалість протягом тижня», «безкінечний проміжок часу», «сприятливий та несприятливий час»; 2) прикметники на позначення послідовності в часі (succession) (44 %), прикметники, які вказують на теперішній час (present), прикметники, що репрезентують і майбутній час (future), (близьке майбутнє), прикметники – покажчики минулого часу (past) (далеке минуле), та прикметники, які вказують на дію, що відбувається в той самий час; 3) прикметник *ample*, який означає «більш ніж достатньо».

Лексико-семантичне мікрополе прислівників розпадається на 2 лексико-семантичні групи: лексико-семантична група 1: прислівники, що позначають послідовність (succession) (54 %). До цієї групи ми також включаємо прислівники, що вказують на теперішній час, прислівники, що вказують на минулий час (передування) та прислівники, що вказують на майбутній час; лексико-семантична група 2: прислівники, що позначають тривалість (duration) (46 %). Дана група включає такі підгрупи: ЛСГ1₁ – тривалість до певного періоду: *about, hitherto, still*. ЛСГ1₂ – тривалість на короткий проміжок часу: *awhile, currently, here, instantaneously, just, last, lately, meanwhile, meantime, momentarily, nowadays, occasionally, quick, quickly, rapidly, recently, shortly, simultaneously, sometimes, swiftly, temporarily*. ЛСГ1₃ – тривалість на певний період часу: *constantly, continually, enduringly, forever, frequently, further, long, overnight, throughout*. ЛСГ1₄ – безкінечність: *endlessly, eternally, infinitely, timelessly*. ЛСГ1₅ – регулярність / нерегулярність: *afternoons, annually, biannually, casually, daily, evermore, fortnightly, inopportunately, often, regularly, seldom*.

Лексико-семантичне мікрополе дієслів включає 6 лексико-семантичних груп: лексико-семантична група 1: дієслова на позначення тривалості, що означають «тривати якийсь час» (34 %): *coincide₁* (Ох.), *continue, convalesce, decline, deposit* (класти на деякий час), *endure, enter, intervene, expire, extend, fly, have* (обмежений період), *hold, last, live, recess, run, sit, span, spread, stay, straddle, stretch, take*; до цієї групи ми включаємо протилежні за значення лексичні одиниці із семою «призупинити на деякий час»: *adjourn, park, postpone, separate*, лексико-семантична група 2: дієслова на позначення послідовності в часі із семантичною ознакою «**рухатися, переноситися в часі**» (29 %): *accrue, advance, approach, coincide₂* (Ох.), *come, connect, delay, dog, drag, draw, elapse, fly, follow, go, loiter, near, pass, progress, reach, separate, spend, synchronize, turn, while*; лексико-семантична група 3: дієслова, що означають «витрачати, проводити час» (21 %): *court, dally, dawdle, diddle, dillydally, dissipate, do, idle, invest, laze, loaf, niggle, potter, putter, trifle, waste*. У цій групі уточнюємо сему «даремна витрата часу»: *to diddle, to idle, to while, to dillydally, to trifle, to dally*. Наприклад: *Don't diddle. We have a lot of work to do* (Ох., p. 321); *Yesterday he idled away the hours watching television* (Ох., p. 589); *We whiled away the time at the airport reading magazines* (L., p. 1631). лексико-семантична група 4: дієслова, що означають «узгоджувати, вказувати час» (10 %): *adjust, arrange, fix, harmonize, point, regulate, set, stagger*; для прикладу наведемо такі

речення із словників: *You'd better adjust the time to go to bed* (Ох., р. 15); *Could you regulate the time of these cars' working* (L., р. 1192); лексико-семантична група 5: дієслова, що означають «затрачати, заповнювати час» (4,8 %): *engage, occupy, engross, fill* (на короткий період); лексико-семантична група 6: дієслова, що означають «вимірювати час» (1,2 %): *measure*.

В аспекті часової характеристики система лексичних одиниць теж є динамічною, ті ж самі прийменники створюють дещо інші групування і відношення [11]. Ці три типи орієнтацій в часі встановлюються за допомогою різноманітних прийменників. Відповідно англійські прийменники поділяються на групи, пов'язані, з одного боку, з уточненням *тривалості періоду часу*, а з іншого, – з *вказівкою на характер часового відношення*.

Лексико-семантичне мікрополе прийменників уключає 2 лексико-семантичні групи. За кількістю темпоральних ЛСВ групи виявилися однаковими у відсотковому сенсі. Лексико-семантична група 1: прийменники, що вказують на тривалість (*duration*) (50 %), головним, чином належність подій до того часу, що виражає обставина), а саме: *about, at, down, on, in, inside, into, under, within, for, during, over, through, throughout, to*. Прийменники за семантичною ознакою «обмеженість періоду часу» – обставина вводиться прийменниками: *at (at five o'clock, at dawn)*; «тривалість часу із значенням дня та дати» – *in, of, on (on Sunday, on a holiday, in the second week of January, the first of May)*; «протиставлення щодо тривалості періоду часу» об'єднують прийменники *at, in, on*; «зіставлення тривалості дії з тривалістю періоду часу» виражають прийменники: *down, during, into, over, through, throughout*. Прийменник *during* вказує на загальний період часу в: *during those 20 minutes, during the two years they stayed there*. (Ох., р. 361). Прийменник *over*, навпаки, підкреслює, що період часу є цілісним: *Over the past twenty years child casualty figures have been rising consistently* (L., р. 1008). Семантичною ознакою прийменника *through* є «безперервність дії протягом даного періоду часу»: *He sat by me through the afternoon and evening helping me to arrange the facts* (L., р. 1507).

У цій групі спостерігається загальне протиставлення названих вище підгруп і в їхніх межах окремих прийменників. Крім того, членам підгруп протиставляються окремі прийменники. Так, прийменник **about** (узагальненість часу) протистоїть прийменникам *at* і *in* (конкретність вказівки): *About twelve o'clock, however, his calm was rudely shaken* (L., р. 3). Прийменник *under* свідчить про належність фактів до періоду часу відомої тривалості, вказуючи при цьому на імена осіб: *under the Stuarts, under Richard 111* (W., р. 806). У цій же групі можна класифікувати прийменники за такою самою семантичною ознакою, як "міра періоду часу". Цей ряд протиставлень складають прийменники *for* і *within*, а також прийменник *in*. Прийменник *for* вживається у складі обставин, що виражають міру часу існування якогось факту: *to be married for many years, to study at home for the rest of the day* (Ох., р. 459). Прийменник *in, inside* вживається у складі обставин, що виражають часові межі завершеності дії або їх регулярності: *to smoke a packet of cigarettes in two hours* (Ох., р. 598); *to finish the work inside a year* (Ох., р. 617). Прийменник *within* підкреслює той факт, що дія не виходить за межі часу, вказаного обставиною: *to start with in the hour* (W., р. 854). До цієї групи належить і прийменник *around*, що вказує на часовий центр подій: *Around March 21 the sun is close to the vernal equinox; thus it moves near the equator with zero declination* (Ох., р. 59).

Лексико-семантична група 2 об'єднує: а) прийменники, що вказують на послідовність (*succession*) (50 %): а) передування того, про що йдеться у реченні, моменту чи періоду часу, позначеного обставиною: *before, beyond, by, near, till (untill), of, towards*. У цій групі деякі прийменники вносять деякі смислові уточнення. Прийменники *till* і *untill* вказують на часову обмеженість: *to wait somewhere till 6 o'clock* (L., р. 1513). Така ж функція і прийменників *by, near*: *By autumn the book was finished* [L., р. 175]; *my party near Easter* (L., р. 947). Так само, як і в першій групі, до складу другої входить прийменник, що протистоїть усім її членам – *beyond*. Він вказує на те, що факти, викладені в реченні, належать до періоду часу, який виходить за межі, встановлені обставиною: *I have been kept from home beyond my promised hour* (L., р. 111); б) прийменники, що вказують на події, які відбулися після певного періоду часу: *after, since, past, upon*. Найточніше значення передає прийменник *after*, решта прийменників вносять додаткові уточнення. Так, прийменники *on* і *upon* свідчать про одночасність дій або про їх щільну

послідовність: *On leaving school he went as office boy to a firm of solicitors* (Ох., р. 807). Уживання прийменника *since* вказує, що період часу, встановлений обставиною, є початком здійснення того, про що говориться у реченні: *This sort of thing was new since the day when he came to England* (L., р. 1339); в) прийменники, що вказують як на період часу, що передує, так і на той, що йде далі: *between, from* (початок в певний час). Ці прийменники протистоять усім вищеназваним, бо потребують одночасного встановлення початкової і кінцевої межі цього періоду *between four and five o'clock* (L., р. 111); г) подія відбувається в той самий час: *against, with. This wine improves with age* (L., р. 1644). Англійські прийменники часу утворюють систему, що ґрунтується на протиставленні груп прийменників одна одній.

Лексико-семантичне мікрополе сполучників розпадається на 2 лексико-семантичні групи, однакові за кількістю темпоральних ЛСВ: лексико-семантична група 1: сполучники, що вказують на послідовність (succession): *after, as, while, yet, before, since, till, until* (передування); лексико-семантична група 2: сполучники, які вказують на регулярність: *if, when, whenever*.

При семантичному й структурному аналізах інтерес виявляється саме до тих лексичних одиниць, які складають ядро (350 ЛО), оскільки їм властиве максимальне лексико-семантичне навантаження. Аналіз показав, що найчастотніші ЛСВ із семами (компонентами) *duration, succession* наявні у всьому ядерному частиномовному масиві.

Сема «*duration*» (відповідно тривалість на короткий проміжок часу та довгий період часу, регулярно чи нерегулярно, безкінечно) присутня в таких іменниках: *administration, aeon, break, century, continuation, course, date, daytime, distance, durability, duration, Easter, epoch, era, evening, expiry, extention, flash, fortnight, frequency, generation, holiday, idleness, infancy, instant, interim, jiffy, life, lesson, long, millennium, month, night, occupation, point, practice, progress, quarter, renaissance, ride, run, rush, semester, space, spread, stage, stretch, temporariness, trice, trot, trough, walk, way, week, youth*; у **прикметниках**: *biennial, bimonthly, ceaseless, centennial, daily, fortnightly, immemorial, infinite, inopportune, momentary, mortal, new₂ (L.), opportune, postnatal, quarterly, rambling, regular, seasonal, short, temporary, weeklong, weekly, yearlong*; у **прислівниках**: *about, afternoons, annually, awhile, daily, eternally, evermore, fortnightly, further, here, hitherto, instantaneously, just, last, lately, meantime, momentarily, nowadays, quickly, recently, seldom, shortly, simultaneously, sometimes, still, temporarily*; у **дієсловах**: *adjourn* (зупинка на деякий час), *coincide₁ (Ох.), continue, deposite, endure, enter, expire, extend, fly, have, hold, intervene, run, sit, spread, stretch, take*; у **прийменниках**: *about, at, down, during, for, in, into, on, over, through, to, under, within*; у **сполучника**: *if*.

Сема «*succession*» (відповідно передування та послідовність у часі, дія, яка відбувається в той самий час) характерна для іменників: *antiquity, calendar, concurrence, future, morrow, simultaneity, tomorrow, tonight, weekday, yesterday, yesteryear*; прикметників: *after, ago, ancient, archeozoic, bygone, chronological, close, concurrent, contemporaneous, far, former, forthcoming, forward, menstrual, near, new₁ (Ох.), previous, primary, remote, simultaneous, sometime, timely*; прислівників: *afterwards, ago, anon, away, beforehand, distantly, forward, hereafter, heretofor, immediately, inside, near, off, on, over, presently, previously, scarcely, since, sometime, straight, theretofore, up, upwards, yesterday*; дієсловам: *advance, approach, coincide₂ (Ох.), come, connect, drag, draw, elepse, follow, go, pass, postpone, reach, turn*; прийменників: *after, against, before, by, from, of, past, since, till, towards, with*; сполучників: *after, while*.

Окрім того, для ядерних іменників властиві сема «сприятливий час (**pleasant time**)»: *chance*; «кількість часу (**the amount of time**)»: *margin, region*; «час для певної дії (**time for something**)»: *bedtime, field, mealtime, stop, tide* та 12 місяців й 7 днів тижня.

Схематично зображуємо семантичні відношення в ядрі у ЛСП часу таким чином (див. рис. 1). Найбільш частотні семи позначаємо жирним шрифтом.

Як бачимо, семантична структура темпоральних слів має вигляд ряду кіл, які торкаються одне одного і частково накладаються одне на одне, що дає нам можливість говорити і про взаємопроникність окремих темпоральних значень.

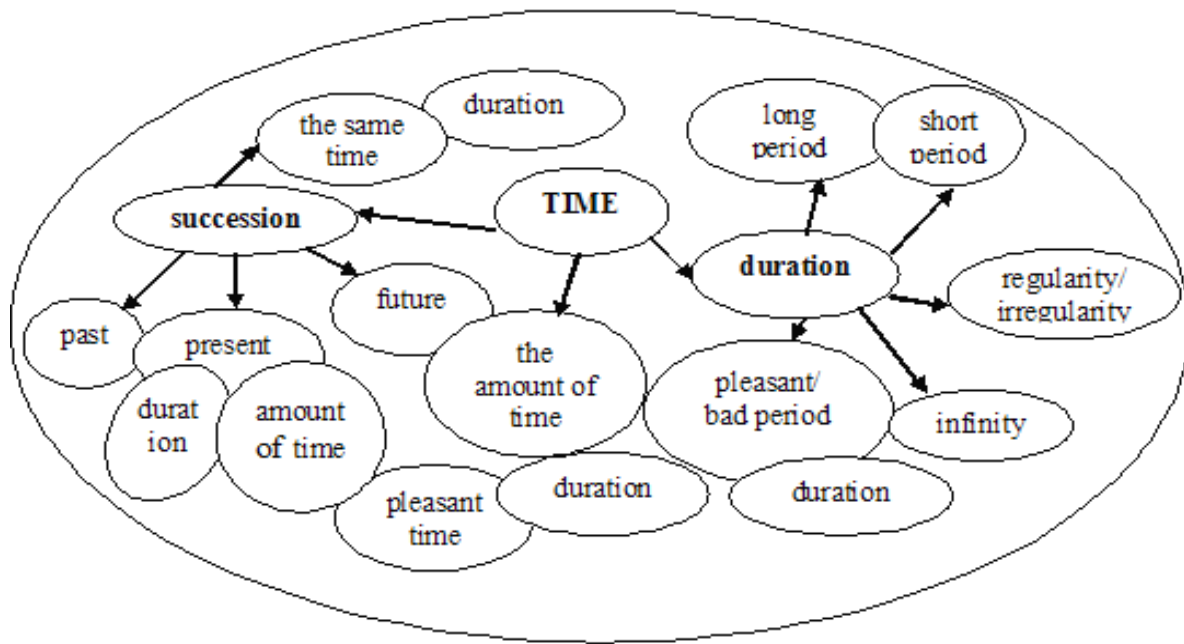

Рис. 1. Семантична структура ядра ЛСП «time»

У досліджених темпоральних лексичних одиницях спостерігаємо явище полісемії, яке частково спостерігається в темпоральних лексичних одиницях. Полісемантичними є 6 лексичних одиниць. Зокрема це 3 темпоральні іменники: **interval**, **slot**, **time**. Розглянемо декілька прикладів.

Так, іменник **interval** описаний семами «тривалість і на період часу, і на короткий проміжок часу»: *The interval between arrest and trial can be up to six month* (L., p. 745) (period of time); *The bell rang at half-hourly intervals* (L., p. 745) (short period). Іменник **slot** означає «і тривалість, і сприятливий час для певної дії»: *A regular ten-minute slot on the breakfast show* (L., p. 1354) (short period); *This record has occupied the Number One slot for the six past six weeks* (Ох., p. 116) (opportunity). Іменник **time** позначає «тривалість, теперішній час та кількість часу для певної дії»: *We waited for a time and then went home* (Ох., p. 1251) (period of time); *What time is it?* (Ох., p. 1251) (present time); *I don't have time for reading this days* (Ох., p. 1251) (portion of time). Коли йдеться про події, дієслово **coincide** може означати те, що подія відбувається або в той самий час, або протягом того самого часу: *Her arrival coincided with our departure* (Ох., p. 218) (duration); *The Suez crisis happened to coincide with the uprising with Hungary* (L., p. 251) (at the same time). 2 прикметники **new** та **old** позначають і період тривалості дії, і послідовність, будучи в опозиційних відношеннях. Проілюструємо на прикладах: *They went to Australia to start a new life there* (L., p. 954) (a period seems to offer better opportunities); *Everything in the department seems new to her* (Ох., p. 781) (modern, not existing before); *My car's older than yours* (L., p. 984) (having existing for a long time); *Things were different in the old days* (Ох., p. 805) (past time).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Лексика – це не механічне нагромадження слів, а система; лексико-семантичні поля характеризуються зв'язком слів або їхніх окремих значень, а також системним характером цих зв'язків, що забезпечує безперервність смислового простору. Повністю поділяємо погляд А. Вежбицької на те, що кожне поле – це своєрідна мозаїка слів, де кожне окреме слово має певне місце в лексико-семантичному просторі. Ця мозаїка не збігається в різних мовах, бо кожна мова по-своєму членує об'єктивний світ. Специфіка лексико-семантичних полів виявляється в кількості наявних у полі слів і в характері опозиції між компонентами поля [64, с. 109].

Таким чином, аналіз лексичних одиниць, які утворюють лексико-семантичні групи, дав можливість повністю розкрити семантичну структуру лексико-семантичного поля та виявити,

окрім внутрішньослівних зв'язків, ще й зовнішні зв'язки, що і буде перспективою подальшого дослідження.

Джерела та література

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике : учеб. пособ. / И. В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.
2. Арнольд И. В. О применении табличного метода анализа в семасиологических исследованиях / И. В. Арнольд // Науч. докл. высш. шк. филол. науки. – 1967. – № 4. – С. 56–63.
3. Вежицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежицкая ; пер. с англ. / отв. ред. М. А. Кронгауз, вступ. ст. Е. В. Падучевой. – М. : Рус. словари, 1996. – 416 с.
4. Вердиева З. Н. Семантические поля в современном английском языке / З. Н. Вердиева. – М. : Высш. шк., 1986. – 120 с.
5. Левицкий В. В. Экспериментальные методы в семасиологии / В. В. Левицкий, И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 192 с.
6. Медникова Э. М. Проблемы и методы исследования словарного состава : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Э. М. Медникова. – М., 1972. – 31 с.
7. Моисеев А. И. Единицы времени и их выражение в современном русском языке / А. И. Моисеев // *Biuletyn fonograficzny*. – Poznań, 1973. – С. 100–106.
8. Нильсен Е. А. Лексико-семантическое поле звукообозначений в английском языке (синхронный и диахронный аспекты) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Е. А. Нильсен. – СПб., 2001. – 233 с.
9. Попова З. Д. Лексическая система языка: внутренняя организация. Категориальный аппарат и приемы изучения : учеб. пособ. / И. А. Стернин. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. – 148 с.
10. Рудометкина М. И. Слова категории времени (на материале английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / М. И. Рудометкина. – Киев, 1972. – 233 с.
11. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
12. Harrap's Standard Learner's Encyclopedic Dictionary: Harrap Books LTD, 1990. – 542 p.
13. Longman Dictionary of Contemporary English. – 2001. – 1668 p.
14. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – Oxford : University Press, 1997. – 1430 p.

References

1. Arnold, Iryna V. 1991. *Osnovy nauchnykh issledovaniy v lingvistike*. M.: Vysshaia shkola.
2. Arnold, Iryna. V. 1967. "O primeneniі tablichnogo metoda analiza v semasiologicheskikh issledovaniyakh". *Nauch. dokl. vyssh. shk. filol. nauki*, 4: 56–63.
3. Vezhbtskaia, A. 1996. *Yazyk. Kultura. Poznaniye*. M.: Russkie slovari.
4. Verdiyeva, Z. N. 1986. *Semanticheskiye polia v sovremennom angliyskom yazyke*. M.: Vysshaia shkola.
5. Levitskiy, V. V. 1989. *Eksperimentalnye metody v semasiologii*. Voronezh: Izd-vo Voronezh. un-ta.
6. Mednikova, E. M. 1972. "Problemy i metody issledovaniya slovarnogo sostava". PhD diss., Moskva.
7. Moiseyev, A. I. 1973. "Edinitsy vremeni i ikh vyrazheniye v sovremennom russkom yazyke". *Biuletyn fonografichy*, 100–106.
8. Nilsen, E. A. 2001. "Leksiko-semanticheskoe pole zvukooboznacheniy v angliyskom yazyke (sinkhronnyi i diakhronnyi aspekty)". PhD diss., SPb.
9. Popova, Z. D. 1984. "Leksicheskaya sistema yazyka: vnutrennyaya organizatsiya. Kategorialnyi apparat i priemy izucheniya". Voronezh: Izd-vo Voronezh. un-ta.
10. Rudometkina, M. I. 1972. "Slova kategorii vremeni (na materiale angliyskogo yazyka)". PhD diss., Kiyev.
11. Selivanova, Olena. 2006. *Suchasna linhvistyka: terminologichna entsyklopediia*. Poltava: Dovkillia-K.
12. *Harrap's Standard Learner's Encyclopedic Dictionary*. 1990. Harrap Books LTD.
13. *Longman Dictionary of Contemporary English*. 2001.
14. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. 1997. Oxford: University Press.

Каноник Наталия. Организация лексико-семантического поля времени в современном английском языке за параметром принадлежности к той или иной части речи. В статье проанализированы темпоральные ориентации лексических единиц современного английского языка за параметром принадлежности к той или иной части речи. Хотя изучению единиц с темпоральной семантикой посвящено много работ, в частности исследованию лексических единиц поля времени английского языка в системе языковых средств, и зафиксированы попытки лингвистов охарактеризовать все языковые средства с темпоральной семантикой, проблема остается актуальной и открытой для исследований. Целью данной статьи является исследование философской категории времени и ее языкового выражения. Для достижения цели необходимо выяснить место философской категории времени в языковом выражении и определить временной аспект всех частей речи в лексико-семантической системе современного английского языка. Методом сплошной выборки выделены 543 лексические единицы с семой времени (196 существительных, 117 прилагательных, 102 наречия, 81 глагол, 36 предлогов, 11 союзов). Ядро лексико-семантического поля времени составляют 276 лексических единиц: 102 существительных, 45 прилагательных, 53 наречия, 49 глаголов, 24 предлогов и 4 союза. За критерием принадлежности к той или иной части речи лексико-семантическое поле времени распадается на 6 лексико-семантических микрополей (именного, прилагательного,

наречного, глагольного, предложного и союзного). На основе критерия семантической близости в каждом лексико-семантическом микрополе есть определенное количество лексико-семантических групп. Распределение лексических единиц с семой времени осуществляется на базе критерия семантической близости и семантического содержания. Семантическая структура темпоральных слов выглядит как ряд кругов, которые касаются друг друга и частично накладываются друг на друга, что дает нам возможность говорить и о взаимопроницаемости отдельных темпоральных значений.

Ключевые слова: время, темпоральность, микрополе, лексико-семантическое поле, лексико-семантический вариант, сема, полисемия.

Kanonik Nataliia. Part Language Organization of the Lexico-Semantic Field of Time in Contemporary English

The article analyzes the temporal orientations of the lexical units of contemporary English according to the part-language criterion. Although a lot of works are devoted to the study of units with temporal semantics, in particular the study of lexical time units of the English language field in the system of linguistic means and the attempts by linguists to characterize all language means with temporal semantics are fixed, the problem remains relevant and open to research. The purpose of this article is to study the philosophical category of time and its linguistic expression. To achieve the goal it is necessary to find out the place of the philosophical category of time in the language expression and to determine the temporal aspect of all parts of the language in the lexico-semantic system of modern English. The method of the continuous sampling highlights 543 lexical units with a seme of time (196 nouns, 117 adjectives, 102 adverbs, 81 verbs, 36 prepositions, 11 conjunctions). The kernel of the lexico-semantic field of time consists of 276 lexical units: 102 nouns, 45 adjectives, 53 adverbs, 49 verbs, 24 prepositions and 4 conjunctions. According to the semantic criterion, the lexical-semantic field of time splits into 6 lexical-semantic microfields (noun, adjective, adverbial, verb, prepositional, and conjunctive). On the basis of the criterion of semantic closeness in each lexical-semantic microfield there is a certain number of lexical-semantic groups. The distribution of lexical units with a seme of time is based on the criterion of semantic proximity and semantic content. The semantic structure of the temporal words looks like a series of circles that touch each other and partly overlap on one another, which gives us the opportunity to speak about the interpenetration of individual temporal meanings.

Key words: time, temporality, microfield, lexico-semantic field, lexical-semantic variant, seme, polysemy.

УДК 81-11'42:616.89-008.454

Олена Карпіна

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ ДЕПРЕСИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджено особливості комунікативної поведінки депресивної особистості згідно з рівнем її комунікативної компетенції. З'ясовано, що комунікативна установка стосовно партнера з комунікації залежить від характеру депресії, у якій перебуває мовець. На цій підставі розмежовано депресію як тип особистості, депресію як стан або настрій (залежно від ступеня важкості й характеру перебігу) і депресію як наслідок інших деструктивних процесів за відсутності депресивної акцентуації. Відзначено, що комунікативна поведінка депресивної особистості тяжіє до пасивно-центрованого типу. Вияви конфліктної поведінки властиві особистостям у стані депресії, спричиненої психогенними факторами. Непряму вербальну агресію представлено у фрагментах дискурсу, які містять іронію й сарказм. Депресивні мовці, що перебувають у легкій депресії, тяжіють до кооперативного типу спілкування з орієнтацією на партнера з комунікації, демонструючи високий рівень комунікативної компетенції.

Ключові слова: комунікативна компетенція, депресивна особистість, комунікативна поведінка, мовна особистість, комунікативна установка, конфліктна поведінка, маніпуляція, кооперативний тип поведінки.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальними завданнями сучасної лінгвістики в площині антропоцентричної парадигми є оптимізація й гармонізація комунікативної взаємодії. Важливим критерієм, який диференціює мовну особистість за її здатністю до кооперації в міжособистісному спілкуванні, є комунікативна компетенція.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Комунікативна компетенція як складний і багатоаспектний феномен була предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних учених, як-от: Ф. С. Бацевич, О. С. Іссерс, К. Ф. Седов, О. О. Селіванова, Й. А. Стернін, А. Н. Чомські, Т. Г. Винокур, М. Томаселло, В. П. Конецька, В. Б. Кашкін, В. І. Карасик тощо. Упроваджене в науковий обіг американським мовознавцем Н. Чомські, це поняття зазнало різноманітних